

01 STENDAS

Leonardas – Genijaus žavesys

Paroda skirta Leonardo da Vinci (1452-1519) 500-osioms mirties metinėms paminėti

Parodos sumanytojas Stefano Baldi

Tekstų autoriai

Stefano Baldi ir

Luigina Peddi

Bendradarbiavo:

Dainius Būrė - vertimas

Ivan Sabchev - grafinis dizainas

02 stendas

Leonardo gyvenimas: pradžia

1 SKILTIS

Nesantuokinis notaro ir valstietės sūnus, Leonardas gimė 1452 m. balandžio 15 d. Vinči vietovėje netoli Florencijos. Pirmuosius gyvenimo metus praleido kaime, vėliau grįžo į tėvo namus. Čia jis galėjo naudotis biblioteka, nors tikro išsilavinimo, formaliai žiūrint, negavo.

2 SKILTIS.

Išaugęs į paauglį, penkerius metus dirbo garsiojo skulptoriaus ir dailininko Andrea del Verrocchio dirbtuvėse Florencijoje. Sulaukęs trisdešimties, atvyko dirbuotis kaip inžinierius, skulptorius, tapytojas ir architektas pas Milano valdovą kunigaikštį Liudviką Sforčą. Milane pragyveno iki pat 1499 metų, kuriais Sforcoms teko paskubomis palikti miestą po prancūzų kariuomenės įsiveržimo.

CITATA

„Ilgas gyvenimas tas, kuris tinkamai nugyventas.“

PRIERAŠAI

1. *Autoportretas* (1515), sangina ant popieriaus. Karališkoji biblioteka, Turinas;
2. *Vitruvijaus žmogus* (1490), plunksna ir rašalu ant popieriaus. Akademijos galerija, Venecija;
3. *Apraiškimas Marijai* (1472–1475), aliejumi ir tempera ant medžio. Uficių galerija, Florencija.

03 STENDAS

Leonardo gyvenimas: branda

1 SKILTIS

Klajojo ir dirbo Venecijoje, Mantujoje, Florencijoje, Milane ir Romoje - tapė, gilinosi į karybos ir inžinerijos sritis, atrasdavo naujų interesų, įskaitant paukščių skrydžio tyrinėjimus. 1516 m. po mecenato Džiuliano de Medičio mirties, Leonardas priėmė kvietimą persikelti į Prancūziją pas karalių Pranciškų I. Ten Klu pilyje netoli Ambuazos 1519 metų gegužės 2 dieną jis ir mirė. Buvo sulaukęs 67 metų amžiaus.

2 SKILTIS.

Kerintis ir charizmatiškas - taip Leonardą apibūdindavo amžininkai. Malonios manieros ir būdo kilnumas visus sužavėdavo. Gebėjimu bendrauti ir sąmoju iškart pelnė Liudviko Sforcos Juodojo palankumą. Pats kunigaikštis yra pažymėjęs, kad Leonardas ne tik buvo išskirtinai dailus ir patrauklus, bet ir stipraus kūno sudėjimo. Mėgo rengtis paprastais rūbais, kurių spalvos buvo neįprastos, tačiau ypač subtiliai suderintos.

CITATA

"...sakydamas, kad giliai įžeidė Dievą ir šio pasaulio žmones, nes mene darbavosi ne taip, kaip būtų turėjęs." (Pietro Vasari)

PRIERAŠAI

1. *Madona Litta* (1490), tempera ant medžio. Ermitažo muziejus, Sankt Peterburgas;
2. *Bakchas* (1510-1515), aliejus ant medžio - perkelta ant drobės. Luvro muziejus, Paryžius;
3. *Šv. Ona, Mergelė Marija ir kūdikis su avinėliu* (1510-1513), aliejus ant medžio. Luvro muziejus, Paryžius;
4. *Leonardo portretas* (1518, priskiriama Francesco Melzi'ui), sangina ant popieriaus. Karališkoji biblioteka, Vindzoras.

04 STENDAS

Leonardas ir tapyba

1 SKILTIS.

Labiausiai jį išgarsino tapyba - tokie šedevrai kaip *Džiokonda* (kitaip *Mona Liza*) ir *Paskutinė vakarienė* išugdė ištisas dailininkų kartas. Tapybą Leonardas laikė ne tik „mokslu“, kur kas paprasčiau ir tikroviškiau atskleidžiančiu gamtą, bet ir priemone savo moksliniams atradimams pavaizduoti. Pavyzdžiui, tapybos techniką *sfumato* ir šešėliavimą jis atrado per optikos tyrimus ir vykdydamas lavonų disekciją.

2 SKILTIS.

Kraštutinis polinkis viską tobulinti, išradinėti naujas technikas ir domėtis pačiais įvairiausiais dalykais lėmė, kad Leonardas nuolat delsdavo atiduoti užsakovams paveikslus – mat laikė juos vis dar nebaigtais. Daugiau nei trejus metus jis tapė *Paskutinę vakarienę*, o *Monai Lizai* užbaigti prireikė penkerių. Nedidelis mus pasiekusių šedevrų skaičius tik patvirtina, kad Leonardas pirmenybę teikė ne kiekybei, o kokybei.

CITATA

„Tapyba yra poezija, kurią matome, bet negirdime, o poezija - tapyba, kurią girdime, bet nematome. Tad šios dvi poezijos arba dvi tapybos rūšys pasidalijo jutimais, per kuriuos turi smelktis į intelektą.“

PRIERAŠAI

1. *Paskutinė vakarienė* (1495–1498), emulsinė tempera, lakas ir aliejus ant tinko. Santa Marija dele Gracije bazilika, Milanai;
2. *Džiokonda*, kitaip *Mona Liza* (1503-1504), aliejus ant tuopos medžio. Luvro muziejus, Paryžius;
3. *Dama su šermuonėliu* (1488-1490), aliejus ant medžio. Krokuvos nacionalinis muziejus, Krokuva.

05 STENDAS

Leonardas ir skulptūra

1 Skiltis.

Skulptūros darbus Leonardas kūrė nuo pat jaunumės - tą žinome iš jo paties liudijimų ir kitų šaltinių. Negailėdamas jėgų ir kupinas entuziazmo ruošė projektus milžiniškai bronzinei raito Frančesko Sforcos (1489 - 1494) statulai ir maršalo Trivulcijaus (1506-11) paminklui. Nelaimė, abu didieji skulptūros projektai taip ir liko neįgyvendinti, mat bronzos prireikė lieti pabūklams.

2 SKILTIS.

Daugybė Madrido kodekso eskizų, priedašų, tekstų ir brėžinių liudija kraštutinį Leonardo atidumą anatominiams detalėms ir judėjimui, o taip pat drąsų eksperimentavimą. Nuodugniai išmanydamas bronzos liejimo techniką, Leonardas numatė novatoriškus būdus, kaip bronzinį žirgą išlieti iš karto vientisą.

CITATA:

„Tarp tapybos ir skulptūros jokio kito skirtumo nematau, tik tai, kad skulptorius savo darbus įgyvendina daugiau kūno pastangomis, o dailininkas savo darbus įgyvendina veikiau proto pastangomis.“

PRIERAŠAI

1. *Paminklas Frančeskui Sforcai, Žirgo studijos* (apie 1490). Karališkoji biblioteka, Vindzoras;
2. *Paminklas Frančeskui Sforcai, Žirgo galvos liejimo formos studija* (1482-1493). Nacionalinė biblioteka, Madridas;
3. *Raito maršalo Trivulcijaus statulos studija*. Karališkoji biblioteka, Vindzoras.

06 STENDAS

Leonardo ir architektūra

1 SKILTIS

Menininko Leonardo da Vinčio sąsaja su Leonardu inžinieriumi ir išradėju akivaizdi ir jo architektūriniuose brėžiniuose. Sukūrė pastatų, tiltų ir net ištisu miestų projektų. Piešiniuose perteikiamas ne tik pastato išorės vaizdas, bet ir nuorodos į funkcinius jo aspektus.

Eskizuose vaizduojamos ir esminių architektūros elementų - durų, langų, tiltelių - detalės. Kartais pateikiami neįprasti, originalūs sprendimai: keturių krypčių laiptai, įviji laiptai.

2 SKILTIS

Liudvikui Sforcai Juodajam Leonardas pateikė „idealo miesto“ planą. Sumanymas užgimė iškart po Milaną nusiaubusios maro epidemijos, nusinešusios į kapus kone trečdalį miesto gyventojų. Siekdamas užkirsti kelią sunkių ligų plitimui ateityje, Leonardas sumanė keliaaukštį miestą su platesnėmis gatvėmis, įrengtomis higienos ir sveikatos priežiūros struktūromis. Numatė ir kanalų tinklą, turėjusį atlikti ir prekybos kelių, ir kanalizacijos sistemos funkciją.

CITATA:

„Arka yra tvirtumas, kurį sukuria du silpnumai, nes statiniuose arką sudaro du apskritimo puslankiai: skyriumi kiekvienas šių apskritimo ketvirčių būtų silpnas ir kristų žemėn, tačiau kiekvienam puslankiui atremiant kito kritimą, abu silpnumai pavirsta į vientisą tvirtumą.“

PRIERAŠAI

1. *Keliaaukščio miesto projektas*. Prancūzijos institutas, Paryžius;
2. *Bažnyčios su kupolu projektas*. Prancūzijos institutas, Paryžius;
3. *Trijų karalių pagarbinimo perspektyvinė studija* (apie 1481). Uficių galerija, Piešinių ir spaudinių kabinetas, Florencija.

07 STENDAS

Leonardas ir inžinerija (skraidymas)

1 SKILTIS

Žavėdamasis skrydžio reiškiniu, Leonardas sukūrė daugybę studijų, įskaitant dabar Turino Karališkojoje bibliotekoje saugomą Skrydžio kodeksą, iliustruojantį maždaug 1505 paukščių skrydį. Suprojektavo daugybę skraidymui skirtų mechaninių prietaisų, įskaitant parašiotą ir oro sraigta, o 1488 m. - žmogaus jėga varomą „ornitopterį“, laikytiną turbūt pirmuoju žmogaus bandymu sukurti skraidantį objektą sunkesnę už orą.

2 SKILTIS

Abi genialios Leonardo išvalgos, parašiuotos ir oro sraigtas, yra aprašytos Atlanto kodekse. Leonardo parašiotą nuo dabartinių skiria tik forma - piramidė kvadratinio pagrindu. Struktūrą dengiantis krakmolintas lininis audeklas parašiotą sutvirtina ir daro nepralaidžiu. Oro sraigtas yra iš medienos, lino ir krakmolinto lininio audinio sukonstruotas mechanizmas, kylantis į orą sriegimo judesiu - tikrų tikriausias sraigtasparnio pirmtakas.

CITATA:

„Sykį pažinę, ką reiškia skrydis, žeme vaikščiosite žvalgydamiesi į dangų, nes jame pabuvoję, norėsite ir vėl pakilti“.

PRIERAŠAI

1. *Paukščių skrydžio kodeksas*. Karališkoji biblioteka, Turinas;
2. *Parašiuoto studija*, Atlanto kodeksas. Ambroziana pinakoteka, Milanai;
3. *Oro sraigčių studija*, Atlanto kodeksas. Ambroziana pinakoteka, Milanai;
4. *Ornitopterio eskizai (1488)*. Karališkoji biblioteka, Turinas.

08 STENDAS

Leonardas ir inžinerija (karyba)

1 SKILTIS

Nors rašė nekenčiantis karo baisių, karo inžinerija buvo viena iš didžiųjų Leonardo aistrų. Daugybė mirtinų ginklų vaizduojančių piešinių pateikta greta tiltų ir įtvirtinimų studijų.

1487 m. sukūrė šarvuotos mašinos projektą, aplenkdamas po daugybės šimtmečių pasirodysiančių pirmųjų tankų kūrėjus. Tai metalinis vežimas ant besisukančios platformos, kuri šią mašiną nukreipia į bet kurią pusę.

2 SKILTIS

Leonardas suprojektavo ir pirmąjį kulkosvaidį, vadinamuosius 33 vamzdžių „vargonus“. Jį sudarė trys eilės muškietų, po 11 kiekvienoje, pakaitomis nutaikant tai vieną, tai kitą eilę. Taip pat jis sukūrė milžinišką 24 metrų pločio arbaletą, turėjusį svaidyti ne strėles, o akmenis arba bombas. Derindamas mokslinius interesus su karyba, galiausiai sukūrė krumpliaračiais ir lynais valdomą riterių robotą.

CITATA:

„Praktika visada turi remtis tinkama teorija.“

PRIERAŠAI

1. *Dengtos karo mašinos projektas* (1485), Arundel kodeksas. Britų biblioteka, Londonas;
2. *Trisdešimt trijų vamzdžių „vargonai“* (1488-1489), Atlanto kodeksas. Ambroziana biblioteka, Milanai;
3. *Milžiniško arbaletų brėžinys* (1488-1489), Atlanto kodeksas. Ambroziana biblioteka, Milanai.

09 STENDAS

Leonardas ir anatomija

1 SKILTIS

Nuodugniai ir savitais būdais tyrinėjo žmogaus kūną, kurį atvaizdavo daugiau nei 800 anatominių piešinių, iliustruojančių žmogaus raumenis, sausgysles ir skeletus. Pasitelkdamas žinias, sukauptas vykdant įvairaus amžiaus moterų ir vyrų trisdešimties lavonų disekciją, menininkas sukūrė išsamius įvairių kūno dalių, įskaitant širdį, rankas ir vidaus organus atvaizdus ir sykiu aprašė jų funkcijas.

2 SKILTIS

Ištyręs širdies raumenų struktūrą, Leonardas pirmasis nustatė joje esant keturias ertmes. Remdamasis savo paties vykdytais anatominiais tyrimais, jis aprašė sinergistinių ir antagonistinių raumenų veikimą. Kapiliarų egzistavimą jis atrado 150 metų anksčiau nei Harvey ir savo tyrimus papildė gyvūnų anatomijos duomenimis. Mirė nespėjęs iki galo apibendrinti savo atradimų rezultatus – jie buvo paskelbti tik 1680 metais, *Traktate apie tapybą*.

CITATA:

„Pirmąją pusę savo gyvenimo žmogus praleidžia griaudamas sau sveikatą, o antrąją - ieškodamas gydymo.“

PRIERAŠAI

1. *Rankos kaulai, raumenys ir sausgyslės* (1510-1511). Karališkoji biblioteka, Vindzoras;
2. *Gerklė, kojų raumenys ir kaklo raumenys*. Karališkoji kolekcija, Londonas;
3. *Vaisiaus gimdoje studijos*. Karališkoji biblioteka, Vindzoras.

10 STENDAS

Leonardas ir botanika

1 SKILTIS

Apie nuodugnius gėlių, augalų ir gyvūnų tyrimus, kuriuos mini Vazaris, liudija parengiamieji piešiniai ir mokslinės pastabos, kruopščiai pateiktos Leonardo užrašuose. Jų vaizdavimas žavi ypač tokiuose kūrinuose kaip *Madona tarp uolų* ir *Apraiškimas Marijai*. Nežinome, ar spėjamas traktatas apie augalus buvo iš tikrųjų parašytas - gal jis ir neišliko, bet tikrai išliko Leonardo meilė ir pagarba gamtos kūriniam.

2 SKILTIS

Botanikos, kurią siejo su matematika, pirmtakas, Leonardas pastebėjo, kad lapai ant šakų išsidėstę tokia geometrine tvarka, kad vienas kito nedengtu, ir augalą pasiektu kuo daugiau šviesos. Tirdamas empiriniu būdu, Leonardas nustatė ryšį tarp koncentrinių kamieno rėvių ir augalo amžiaus. Mokslas šiuos jo teiginius patvirtino praėjus šimtmečiui.

CITATA:

„Daug sunkiau perprasti gamtos kūrinus nei poetų knygas.“

PRIERAŠAI

1. *Madona tarp uolų* (1486). Luvro muziejus, Paryžius;
2. *Geometrinės figūros ir botaninis piešinys* (apie 1490). Prancūzijos institutas, Paryžius;
3. *Ornithogalum umbellatum (Paukštpienės) studija* (1505). Karališkoji biblioteka, Vindzoras;
4. *Vaisiai, daržovės ir kitos studijos* (1487–1489). Prancūzijos institutas, Paryžius.

11 STENDAS

Leonardas ir muzika

1 skiltis.

Meniniu ir moksliniu aspektu muziką Leonardas kultivavo ne mažiau aistringai nei daugybę kitų jam rūpėjusių dalykų. Kaip liudija Vazaris, jis išrado naujų instrumentų, rašė kūrinius ir dieviškai pat juos atlikdavo tiek instrumentais, tiek balsu. Liudviko Sforcos Juodojo dvare jis laimėjo muzikos varžybas, pritardamas sau sidabrine lyra, kurią pats ir sukūrė. Deja, tos jo kompozicijos iki mūsų laikų neišliko.

2 skiltis.

Jis buvo puikus muzikantas, puikus muzikos mokytojas. Prieš pradėdamas konstruoti savo išrastus instrumentus, tyrinėjo akustiką. Iš Leonardo instrumentų paminėtini: fleita *glissato* su vieną išilgine kiauryme, išgaunančia nesuskaičiuojamus tono virpesius, akordeonas ir garsioji *viola organista* - instrumentas, kurio stygos skamba dėl trinties, tad sukuriama styginio instrumento skambesys.

CITATA:

„Muzika – neregimų dalykų atvaizdas.“

PRIERAŠAI

1. *Rebusas su muzikos notacija* (1480);
2. *Varpo brėžinys* (XV a. pabaiga - XVI a. pradžia), Fosterio II kodeksas. Viktorijos ir Alberto muziejus, Londonas;
3. *Mechaninio būgno piešinys*, Atlanto kodeksas. Ambroziana biblioteka, Milanai;
4. *Viola organista piešinys* (1488-1489), rankraštis H. Prancūzijos institutas, Paryžius.

12 STENDAS

Ne toks žinomas Leonardas

1 SKILTIS

Daugelis Leonardo projektų atrodo sunkiai įtikimi tiems laikams, kai jis juos kūrė, nors šiandien mums siejasi su savaime suprantamais ir įprastais dalykais. Juk jis, tiesą sakant, išrado pirmas tinkamai veikiančias žirklių, judančių tiltų ir nardymo kostiumų versijas, taip pat ir keletą pirmųjų odometrų ir anemometrų (prietaisus matuoti nuvažiuotam atstumui ir vėjo greičiui).

2 SKILTIS.

Kiek atidžiai Leonardas stebėjo žmogaus fizionomiją atskleidžia jo groteskiški piešiniai. Vazaris pasakoja, kad jį labai žavėjo neįprastų formų galvos ir keistų bruožų veidai. Estetiniai Leonardo tyrinėjimai nesiribojo vien tuo, kas buvo laikoma gražiu ar harmoningu pagal išgalėjusius kanonus - grožį jis išvelgdavo pačiuose keisčiausiuose, neįprastuose pavidaluose.

CITATA:

„Dar jaunystėje įgyk ką nors tokio, kas tau teiktų jėgų senatvės negalioje. Ir jei manai, kad senatvės penas yra išmintis, tai jaunystėje dėk visas pastangas, kad atėjus senatvei tu šio peno nepritrūktum.“

PRIERAŠAI

1. *Anemometro eskizas*, Atlanto kodeksas. Ambroziana biblioteka, Milanai;
2. *Naro respiratoriaus studija*, Atlanto kodeksas. Ambroziana biblioteka, Milanai;
3. *Aštuonios karikatūros* (apie 1490). Karališkoji kolekcija, Vindzoras;
4. *Du groteskiniai atvaizdai*. Uficių galerija, Florencija.

13 STENDAS

Leonardas ir rašymas (kodeksai)

1 SKILTIS

Visą gyvenimą jis tyrinėjo aplinkinį pasaulį, žymėdamasis pastabas savo užrašų sąsiuvinuose, kuriuos sudaro 13 000 puslapių piešinių ir samprotavimų. Juos galime nesunkiai perskaityti dėdami lapus priešais veidrodį, nes Leonardas rašė iš dešinės į kairę „veidrodine“ rašysena. Jam mirus šios užrašų dalys pasklido tarp pažįstamų ir tik vėliau skirtingi metu buvo publikuotos.

2 SKILTIS.

Kai kurie jo kodeksai, t.y., didesnės apimties raštų rinkiniai, yra likę Italijoje. Milano Ambroziana bibliotekoje saugomas *Atlanto kodeksas* - didžiausias jo paties ranka užrašytų tekstų ir piešinių korpusas, toje pačioje bibliotekoje yra ir *Trivulcijaus kodeksas*. Turino Karališkojoje bibliotekoje atsidūrė *Paukščių skrydžio kodeksas*. Vindzore, Paryžiuje, Londone ir Madride esama kitų svarbių rinkinių.

CITATA:

„Dievas mums paduoda visas gėrybes mainais imdamas pastangas“.

PRIERAŠAI

1. *Lesterio kodekso* (kitaip *Hamerio kodekso*) *puslapis* (1506-1510). Privati Bill Gates kolekcija;
2. *Atlanto kodekso puslapis* (*Codex Atlanticus*) (1478-1518). Ambroziana biblioteka, Milanai;
3. *Trivulcijaus kodekso puslapis* (*Codex Trivultianus*) (1478–1493). Sforca pilis, Milanai.

14 STENDAS

Leonardas filatelijoje

SKILTIS

Vienas labiausiai paplitusių ir autoritetingų būdų tam tikros asmenybės ir jo darbų pripažinimui išreikšti yra filatelija. Leonardo asmuo tiek reikšmingas ir simboliškas, kad peržengia visas valstybių sienas: labai dažnai jis vaizduojamas įvairiausių šalių pašto ženkuose. Čia pasirinktas pavyzdys – tik vienas iš daugelio galimų paliudijimų, kiek plačiai visame pasaulyje yra žinoma Leonardo asmenybė ir jo kūryba.